

5. Сбитнева В.Б. Педагогические условия развития лидерских качеств подростков в детском общественном объединении : дис. ... канд. пед. наук / В.Б. Сбитнева. – Ижевск, 2006. – 205 с.

6. Сериков В.В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / В.В. Сериков // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 29–37.

7. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.

АРТЕМЕНКО О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА В СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Провідним напрямом розвитку педагогічної освіти є докорінне оновлення її змісту, орієнтованого на підвищення якості та гуманізацію процесу підготовки педагогічних працівників, які повинні мати ґрунтовні професійні знання, вміння поповнювати їх самостійно і бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг.

Модернізація вищої педагогічної освіти потребує вдосконалення традиційної системи підготовки майбутніх учителів-філологів. Суспільству третього тисячоліття необхідна фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності. Існуюча модель підготовки майбутніх учителів-філологів має яскраво виражений предметно-центричний характер і виявляється малопродуктивною для сучасної школи, яка орієнтована на особистість, вимагає творчого, дослідного підходу до педагогічної діяльності.

У Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національній програмі Освіта (“Україна ХХІ століття”) [6] визначаються важливі стратегічні напрями, завдяки яким змінюється підхід до фахової підготовки вчителів-філологів. Одним із найважливіших напрямів такої роботи є створення необхідних умов для формування творчої особистості студентів-філологів, реалізації природних нахилів, індивідуальних здібностей та якостей. Тому орієнтиром вищої освіти стають такі завдання, як формування в майбутнього вчителя-філолога творчого самовиявлення, потенціалу саморозвитку й самовдосконалення, розвиток комплексу професійно значущих якостей, професійного мислення, самосвідомості, соціальної й професійної відповідальності.

Мета статті – проаналізувати особливості підготовки майбутнього учителя-філолога в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

Особливості професійно-педагогічної підготовки вчителя постійно перебувають у центрі уваги дослідників. Загальні питання професійної підготовки майбутніх учителів на різних етапах розвитку освіти висвітлювали у своїх

працях О. Абдулліна, А. Алексюк, Ю. Бабанський, М. Євтух. Також вагомий внесок у розробку проблеми професійної підготовки вчителя сучасної школи зробили вітчизняні вчені О. Глузман, І. Зязюн, В. Кузь, О. Пехота, І. Підласий, С. Сисоєва.

У науковій педагогічній літературі належна увага приділяється професійній підготовці вчителя, розроблено її науково-теоретичні та методичні засади (О. Абдулліна, Ф. Гоноболін, Н. Дем'яненко, С. Вершловський, М. Євтух, Н. Кузьміна, В. Семиченко, В. Сластьонін), досліджуються й окремі питання підготовки майбутніх учителів української мови й літератури (Н. Волошина, І. Зязюн, Є. Пасічник, М. Пентилюк, О. Семенов, В. Степанишин, Г. Токмань, В. Шуляр).

Науковцями здійснено аналіз національної мовної особистості (Г. Богін, С. Єрмоленко, Ю. Караулов, О. Семенюк та ін.), охарактеризовано різні аспекти формування мовної особистості учня і студента (О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Голобородько, Т. Донченко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Н. Остапенко, Л. Паламар, М. Пентилюк, С. Караман, Т. Симоненко, Л. Скуратівський, Л. Струганець та ін.).

Питання професійної підготовки майбутніх учителів-філологів досліджували І. Бакаленко, А. Береснев, Н. Гез, Т. Гусева, В. Денисенко, О. Зуброва, Л. Калініна, С. Ніколаєва, Є. Пасов, М. Пентилюк, І. Соколова, О. Семенов, аналіз праць яких показав, що сучасний учитель філологічних спеціальностей – це вчитель-професіонал, що має ґрунтовну загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну і методичну підготовку, займає гуманістичну педагогічну позицію, володіє дослідною та інформаційною культурою, уміє оперативно, своєчасно реагувати на зміни в напрямках розвитку системи освіти взагалі та в методиках навчання мови зокрема, а також, що важливим компонентом загальної структури готовності педагога до професійної діяльності є його готовність до використання нових методів, прийомів, інноваційних технологій навчання.

Окреслені вище тенденції знаходять логічне відображення в педагогічній і філологічній освіті як складових гуманітарної освіти й основи професійної підготовки вчителя-філолога.

Характеризуючи зазначену спеціальність, звернемося до пояснення терміна “філологічна освіта”, яке пропонується в довідниково-енциклопедичних джерелах, що стосуються визначення філології.

“Філологія – (з грец. – любов до наукових занять) – гуманітарна наука, яка вивчає мову і літературу (усну та письмову) окремого народу або групи народів” [4].

Відомо, що в науковий обіг грецьке слово *philologia*, яке означає “любов до слова”, “дослідження давніх писемних творів”, було введено засновником німецької класичної філології Ф. Вольфом у другій половині XVIII ст.

[7]. Предметом філології науковець називав сукупність відомостей і повідомлень, які ознайомлюють з діяннями і долями, політичним, науковим і домашнім становищем греків і римлян, їх культурою, мовами, мистецтвом і науками, звичаями, релігіями, національним характером і способом думок.

С. Аверинцев досить переконливо охарактеризував філологічний простір як співдружність гуманітарних дисциплін – лінгвістичної, літературознавчої, історичної та інших, що вивчають історію і сутність духовної культури людства через мовний і стилістичний аналіз писемних текстів. Дослідник указував, що “філологія вбирає у свій кругозір всю ширину і глибину людського буття, перш за все, буття духовного, допомагає зрозуміти іншу людину (іншу культуру, іншу епоху)” [2, с. 12]. Термін “філологічна освіта” вчений пояснює так: “Система підготовки фахівців з мов та літератур – лінгвістів, літературознавців, викладачів, учителів, перекладачів, її мета – озброєння студентів систематичними спеціальними знаннями, практичними навичками й уміннями роботи з текстом” [3, с. 41].

Багатогранною, сформованою особистістю бачив учителя-філолога видатний український педагог В. Сухомлинський. У час, коли “словесному вихованню” приділяли другорядну роль, у його книзі “Серце віддаю дітям” висвітлюються форми роботи в педагогічному колективі, спрямовані саме на формування філологічної освіти. “У руках вихователя слово, – наголошував великий педагог-гуманіст, – такий могутній засіб, як музичний інструмент у руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур у руках скульптора... без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це нібито той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність” [11, с. 160].

Професійну підготовку визначають як процес формування фахівця певної галузі діяльності, оволодіння ним певним родом занять, професією. Учені-педагоги ототожнюють професійну підготовку з професійною освітою, яка містить поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи в певній сфері людської діяльності [10, с. 202].

З ряду сучасних наукових досліджень, що стосуються професійної підготовки вчителів-словесників, на особливу увагу заслуговують праці О. Семеног [8]. Авторка монографії “Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури” вперше здійснила ретроспективний аналіз національного досвіду професійної підготовки педагогів-філологів, зробила спробу оновлення методології змісту й технологій підготовки компетентних фахівців цієї спеціальності, розробивши власну модель системи професійної підготовки вчителів-словесників з урахуванням компетентісно орієнтованого підходу.

Під професійною підготовкою майбутніх учителів української мови та літератури дослідниця розуміє сукупність психологічних і моральних якостей особистості, знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає можливість словесникам викладати відповідні предмети в загальноосвітніх закладах різних типів [8, с. 28].

Ефективну підготовку вчителя української мови й літератури вчена вбачає у єдності професійно компетентного фахівця-дослідника та культуромовної особистості, у якого сформовані потребнісно-мотиваційна, інформаційна, операційна готовність до творчої педагогічної, наукової та самоосвітньої діяльності [8, с. 8]. О. Семеног пропонує спрямувати професійну підготовку майбутніх учителів-словесників на формування їхньої професійної компетентності. Вченою виокремлено та докладно розглянуто компетенції учителя-словесника: лінгвістична, мовна, комунікативна, фольклорна, літературна, культурознавча, педагогічна, психологічна, методична, інформаційна та дослідна, котрими студенти оволодівають під час вивчення відповідних дисциплін. Дослідниця визнає, що створення високоефективної системи неперервної професійної освіти вчителя-філолога можливе за умови формування мотиваційно-ціннісної спрямованості на неперервне професійно-педагогічне самовдосконалення. На її думку, це забезпечується вільним усвідомленим вибором філологічної спеціальності на довшівському етапі й цілісною системою професійної підготовки у вищому навчальному закладі на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Найбільш повний аналіз професійної підготовки знаходимо в працях В. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її як: процесу професійного становлення майбутніх спеціалістів; мети й результату діяльності вищого навчального закладу; сенсу залучення студента до навчально-виховної діяльності [9].

Відома дослідниця стверджує, що вчитель-словесник – це насамперед психолог, який допомагає дитині засобами рідного слова розібратися у труднощах сьогодення, готує до вступу в життя суспільства, детермінує вагу ґрунтовних знань загальної, вікової, педагогічної, когнітивної психології, лінгвопсихології, психології спілкування і стосунків, психології особистості, етнопсихології, умінь визначати рівень розвитку особистості, виховувати ціннісне ставлення до пізнавальної діяльності тощо. Посилення уваги до технологізації спонукає до впровадження у професійну парадигму майбутнього вчителя-філолога таких педагогічних технологій, основою яких є особистісно-діяльнісний підхід, особистісно-розвивальне навчання, естетичне ставлення до людей, навколишнього світу, культури [9, с. 227].

У дослідженні Л. Бабенко визначено зміст підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до професійного самовдосконалення [1]. Дослідниця зазначає, що створення високоефективної системи неперервної

професійної освіти вчителя-філолога можливе за умови формування мотиваційно-ціннісної спрямованості на неперервне професійно-педагогічне самовдосконалення. Л. Бабенко зауважує, що процес професійного самовдосконалення вчителя є складним та багатогранним: з одного боку, він детермінується внутрішніми установками педагога, його мотивами, потребами, цінностями, його власними вимогами до самого себе, а з іншого – диктується певними вимогами суспільства та професії до особистості педагога. Особливість професійного самовдосконалення учителя, зокрема вчителя української мови та літератури, дослідниця вбачає в тому, що забезпечується розвиток таких якостей і здібностей особистості, які зумовлюють її успіх у професійній діяльності та водночас передбачається підвищення рівня професійних знань і вмінь, відповідно до сучасних суспільних вимог, інформованості щодо новітніх досягнень у галузі як своєї спеціальності, так і науки в цілому, опанування сучасних технологій, тобто супроводжується зростанням професійної компетентності фахівця.

Отже, процес професійного самовдосконалення вчителя узгоджує розвиток особистісних професійно значущих якостей з вимогами, що ставить суспільство до фахівця. Підготовку майбутнього вчителя української мови та літератури до самовдосконалення дослідниця розглядає з позиції системного підходу, який уможлиблює вивчення об'єкта, явища в динаміці, цілісності зв'язків між елементами. Таким чином, Л. Бабенко визнає, що одним із важливих завдань підготовки майбутніх учителів української мови й літератури є формування в них готовності до професійного самовдосконалення, здійснення якого під час подальшої професійно-педагогічної діяльності є необхідною умовою самоствердження та творчої самореалізації педагога в професії.

Удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя в умовах технологізації освіти спричинили появу досліджень з питань формування: а) професійної готовності студента-філолога до викладання світової літератури (Л. Мірошніченко); б) прогностичних знань і вмінь у студентів (М. Севастюк, В. Демидова, В. Стрельников); в) науково-педагогічного проектування граф-схем навчальних курсів у середній школі “Українська мова та література” (Т. Семенюк); г) навичок проектування виховного процесу і діяльності (О. Коберник, І. Коновальчук), г) здатностей у підготовці вчителів до естетичного виховання за кордоном (М. Лещенко); д) інтеграційних знань і вмінь студентів до викладання літератури як мистецтва слова (Н. Білоус).

Основи формування технологічної компетентності майбутнього фахівця, здатність до проектування, конструювання, прогнозування та планування закладалися у методиці літератури (П. Волинський, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, В. Неділько, Б. Степанишин), знайшли логічне продовження у дослідженнях Н. Волошиної, Є. Пасічника, Л. Мірошніченко, В. Цимбалюка, А. Ситченка, Г. Токмань. Означена проблема стала предметом спеціального вивчення

В. Шуляр у дисертації “Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності” [14].

У дослідженні проаналізовано сучасні підходи до підвищення ефективності професійної діяльності педагога, розкрито сутність конструкторсько-технологічної діяльності, зміст і структуру та накреслено шляхи підготовки майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної діяльності. Науковець визначає концептуальні та теоретико-методичні засади підготовки майбутнього вчителя-словесника до конструкторсько-технологічної діяльності; науково обґрунтовує педагогічні умови, методи і форми в системі підготовки студентів до професійної планувальної діяльності на технологічній основі. Дослідження визначається його спрямованістю на підвищення ефективності підготовчої (конструкторсько-технологічної) діяльності вчителя літератури, контекстне виконання фахових обов’язків, розробку технології формування конструкторсько-технологічної компетентності в діяльності вчителя літератури.

Конструкторсько-технологічна компетентність розглядається в дисертації як здатність майбутнього вчителя літератури до виконання цілісної системи технологічних функцій, проектно-конструкторських дій і операцій, яка приведе до трансформації структурних компонентів підготовчої діяльності філолога на одержання гарантованих досягнень наперед заданого кінцевого результату.

В. Шуляр зазначає, що метою формування конструкторсько-технологічної компетентності майбутнього вчителя літератури є здійснення якісних змін у процесі підготовки студента, максимально можливе обмеження стихійності на підготовчому етапі діяльності, забезпечення гарантованого кваліфікаційного рівня спеціалістів та стимулювання їхнього фахово-творчого зростання, майстерності.

Багато сучасних дисертаційних досліджень присвячено питанню підготовки майбутніх учителів до застосування ІКТ у професійній діяльності (Г. Генсерук, Р. Гурін, С. Каплун). Проблема підготовки майбутніх учителів саме філологічних спеціальностей до застосування ІКТ у професійній діяльності висвітлена у дослідженні Н. Фоміних “Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування інформаційно-комунікативних технологій” [12].

Дослідниця зазначає, що досягнення високого рівня сформованості готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування ІКТ у професійній діяльності може бути здійснено лише при побудові навчання як цілісної системи та пропонує модель процесу підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування ІКТ. У побудованій моделі процес підготовки майбутніх учителів до застосування ІКТ у професійній діяльності подано у вигляді цілісної системи взаємопов’язаних елемен-

тів, які становлять стійку єдність. Основним результатом, на який спрямовано впровадження моделі, є готовність майбутніх учителів філологічних спеціальностей до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності. Тому саме ця готовність і вважається метою підготовки фахівця в контексті цього дослідження.

Важливим джерелом науково обґрунтованого поступу щодо систематизації поняття професійна філологічна підготовка в сучасних умовах інтеграції можуть бути міжнародні педагогічні дослідження, що виходять на загальні тенденції і спільні підходи в розвитку соціопедагогічних феноменів. До таких праць за рядом ознак можна віднести дослідження, які були виконані як міжнародні проекти, зокрема, на замовлення і за підтримкою Ради Європи: “Підручник з професійної підготовки вчителів у Європі: Проблеми і тенденції” за редакцією професора Відкритого університету Великобританії Б. Муна та професора М. Галтона.

До учасників цих міжнародних досліджень входять відомі в європейському освітньому просторі педагоги-філологи з різних країн Європейської Спільноти. На їх думку, в останнє десятиріччя розвиток усіх систем і моделей педагогічної освіти в Європі проходив під значним впливом ідей професіоналізації. Обґрунтовуючи професіоналізм вчителя як сукупність знань, умінь і цінностей, які зумовлені професійною практикою, британський науковець Е. Хойлі зазначає, що найбільшою проблемою є визначення реального рівня, до якого європейські вчителі-філологи підняли свої знання, вдосконалили свої уміння і розвинули ціннісні орієнтири в контексті вимог до дійсно професійної педагогічної праці в оновленій європейській школі [5].

У світовому освітньому просторі авторитетним міжнародним виданням, яке концентрує в собі сучасні наукові підходи до проблем освіти, є “Міжнародна енциклопедія освіти”. Одинадцятий том цієї праці, виданий за редакцією відомих вчених – професора Стокгольмського університету Т. Хьюсона та професора Гамбурзького університету Т. Невіл Постлісвейт, присвячується філологічній освіті. Він містить ряд цінних статей з проблеми підготовки вчителя-філолога: “Вчителі як професіонали”, “Вчителі як дослідники”, “Вчителі як актори”, “Вчителі як ті, хто приймає рішення” тощо [9]

Дослідники (B. Holmes, E. James, Z. Kwieciski, D. Marzec, R. Ossowski) [14] сходяться на думці, що професійну підготовку вчителя-філолога будь-якого рівня можна вважати соціальним явищем і соціально-педагогічним процесом, який має пролонгований характер і за яким можна спостерігати протягом кількох років. А своєчасне діагностування якості підготовки вчителя до навчальної і виховної роботи та запобігання помилкам у цьому складному процесі може застерегти вищу школу від неповноцінної підготовки випускників до професійної діяльності в школі та позашкільних інституціях.

Потреби реформаційного руху в системі суспільного життя стимулюють появу певних висновків щодо важливості інноваційних процесів у підготовці вчителів-філологів для шкіл різного рівня, у якому особливе значення відіграє особистість вчителя, і, безперечно, його роль у процесі навчання та виховання зростатиме ще далі більше.

Висновки. Осмислення окремих тенденцій літературознавчої підготовки показує, що складові професійної парадигми майбутнього вчителя-філолога поступово насичуються позитивними змінами. Актуальні теоретико-методологічні проблеми літературознавчої підготовки, особистісних якостей, професійної компетенції вчителя-словесника досліджують українські, російські, зарубіжні мово- і літературознавці, педагоги, методисти.

Узагальнюючи різні підходи науковців, зазначимо, що генетичну основу особистості вчителя-філолога становлять національно-культурні традиції, мовна свідомість і самосвідомість, соціальні, соціолінгвістичні, психологічні характеристики колективу, національний характер, мовна, комунікативна, лінгвокультурознавча компетенції.

Отже, антропоцентричні тенденції у філології, педагогіці, психології, процеси технологізації вимагають ґрунтовного оновлення лінгвістичної, літературознавчої, психолого-педагогічної, методичної підготовки, внесення якісних змін у науково-дослідну роботу, навчально-пошукові і педагогічну практики, навчально-методичне забезпечення самостійної роботи майбутніх учителів-філологів.

Таким чином, аналіз наукових джерел вітчизняної педагогіки засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою дослідження щодо успішного використання інноваційних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів-філологів.

Література

1. Бабенко Л. Сутність та зміст підготовки майбутнього вчителя-філолога до професійного / Л. Бабенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 278. – С. 13–20.
2. Барбіна Є. Сучасні психолого-педагогічні підходи до формування педагогічної майстерності / Є. Барбіна, К. Щедролошева // Філософія педагогічної майстерності : зб. наук. пр. / МОУ, НПУ ім. Драгоманова. – К., 2001. – Вип. 6. – С. 17–22.
3. Бігич О.Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи : монографія / О.Б. Бігич. – К. : КНЛУ, 2004. – 287 с.
4. Данилюк І.Г. Сучасний словник іноземних слів для середньої та вищої школи / І.Г. Данилюк. – Донецьк : БАО, 2008. – 560 с.

5. Денисенко В.А. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи / В.А. Денисенко // Іноземні мови. – 2007. – № 2. – С. 16–22.

6. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.). – К. : МО України, 1994.

7. Пентилюк М.І. Лінгводидактичні засади навчання української мови як державної у школах з російською мовою викладання) / М.І. Пентилюк // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : ХДПУ, 2002. – Вип. 32. – Ч. 1. – С. 90–93.

8. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О.М. Семенов. – Суми : ВВП Мрія-1 ТОВ, 2005. – 404 с.

9. Семиченко В.А. Концепция целостности и её реализация в профессиональной подготовке будущих учителей : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / В.А. Семиченко. – К, 1992. – 43 с.

10. Соціолого-педагогічний словник / [за ред. В.В. Радула]. – К. : Ек-сОб, 2004. – 304 с.

11. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – 196 с.

12. Фоміних Н.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні філологічних дисциплін : навч.-метод. посіб. / Н.Ю. Фоміних. – Севастополь : Рібест, 2010. – 196 с.

13. Шуляр В.І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В.І. Шуляр ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 21 с.

14. Moore Z. The Portfolio and Testing Culture / Z. Moore // Heusinkveld P. (ed.) Pathways to Culture: Readings on Teaching Culture in the Foreign Language Class – Yarmouth : Intercultural Press. Inc., 1997. – P. 617–644.

БАРАНОВСЬКА В.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Протягом життя людина зростає професійно, відбуваються якісні зміни, на які впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники. При цьому вирішальними є вплив середовища й особиста активність суб'єкта у професійному розвитку. У період оволодіння професією важливим чинником можна вважати якісне здобуття професійних знань, умінь і навичок у ході професійного навчання та усвідомлена професійна реалізація особистості після закінчення навчання в педагогічному навчальному закладі. Показником власне професійної діяльності є суспільно-професійні досягнення в процесі роботи за отриманою